

Serà guanyar temps posar aquí el que escrivia jo el 1935: «*Panada*: a) truita d'ous, Vall Ferrera —en canvi es diu *truitada* a la de Cardós i més al S.—; b) a Cardós *panada* és 'llobada, torta que es fa fer al solc, quan no es llaura dret'. Del ll. PANDUS 'torçar, corbat, bombat', PANDARE 'torçar, encorbar', d'on maestr., Gandesa, Priorat *empanar* «aplastar» («de les coses blanques, per assentar-se damunt, o penjar-les o caure en terra», GaGirona; Amades, *Excursions* III, 102; Pinyas, *l. c.*, p. 155), el cast. *pando* 'corbat', cast. *apan-* 10 *dar* 'humiliar' i altres descendents romànics (*REW*, 6193); la idea bàsica en aquest verb és 'esclafar torçant': «un cavall m'ha calcigat i m'ha *empanat* lo peu» a Gandesa (Amades). En català el simple PANDUS està representat pel nom de lloc *Coll Pan*, freqüent en els 15 Pirineus [se'n compten una quinzena a la meitat oriental, uns pocs més amb terminació trivialitzada *C. Pany*, *C. Pa*], i que equivaldrà al no menys freqüent *Coll Tort* [cf. *E. T. C.* I, 36; II, 25]. A *panada* 'truita' el nom li vindrà de la seva forma retorta sobre si mateixa».

Així, BDC XXIII, 300. Car fóra desorientador lligar-lo amb la *panada* o *empanada*, pastís de farina o pa, i aquesta (prèviament enforçada) no cuinada i calenta com la truitada d'ous (en la qual no intervenen pa ni els pagesos hi posen farina). Quant al *Coll Pan*, ens torna ja a acostar als *panderones* i *panars* topogràfics, i en particular a les formes mossàrabs *Pandos* > Serra de *Pàndols* (*LleuresC*, 201, 203; *E. T. C.* II, 53) i al NL ribagorçà *Lo Pano* (*E. T. C.* I, 147), i cf. el repetidíssim genèric topogràfic asturià *Pando* (i *Collado Pando*), DECH IV, 369a48-57.4

L'adjectiu *pando*, de base mossàrab en les nostres terres del Sud, és prolongació oriental de l'ús meridional cast. de *pando* «lento y tardó en el movimiento (esp. ríos)», *DAut.*; prossegueix cap al val. del Sud: «allí sí perquè és una séquia molt *panda*» (Petret, 1963), que em recordava les *lagunas pandas*, els *riachos panditos*, d'Amèrica del Sur (Arg., 1939 ---, Bolívia etc.).

Amb mossarabisme, com a la gran serra de l'Ebre, tenim a Mallorca la *-l* ultracorregidora que hi van afegir els nostres avis medievals: *pàndol* ja el registra el *DAg.* a la *Selva de Consonants* mallorquina del segle XVIII; pertany als estrats més conservadors de la Mallorca pagesa: segons els pastors de Manacor «*orelles pàndoles*: aixamplades per defora i tombant», «les cabres solen tenir *oráyas pàndolés*» (BDLC IX, 185); igual als caçadors, que ho apliquen a gossos: «*cussa balona*: la que té les orelles *pàndoles* a la punta del capdamunt» (definició que recull dels caçadors de Lluçmajor i Manacor l'*AlcM*, s. v. *cussa*). Qui no sigui «daltonià» per a la fonètica, ni pensarà que això pugui venir de PENDULUS (*AORBB* III, 40, ben rectificat en *AlcM*) sinó de la forma tombada (torta, doncs, i convexa).

Un fons d'aigües bombat, som, causa el moviment lent de l'aigua (que veïem en terres castellanes i alacantines), i d'aquí es podria passar a «lento y tardó en el movimiento» aplicat a persona (*Damen.*), 60

que ja registrava el *DFgra.*: no solament «*pàndol* adj. paupa, tard», i també «*pàndola*: paupa, pánfilo», passant doncs ja a la comprensió obtusa (cites mallorquines d'*AlcM*). Tot i el sufix o trasllat accentual és clar que no ens apartem fins aquí d'una mateixa filiació; potser sí ja en un men. *pandola*, que *AlcM* porta d'Alaior, amb la definició «galtada», on potser predominen altres coses (per més que altres expressions d'aquesta altra idea, i altres connexions, com *bufet/bufeta*, *boticaixada*, *bolet*, indueixin a no perdre-ho de vista).

Altra cosa que ens ve de temps ben antics, i de forma corbada, són les *panelles* del jou, o sigui les seves camelles o corbes laterals (descrites, amb informacions directes, en la petita monografia de Grieria, BDC XI, 82); mall., estranyament grafiat *penella* per *AlcM*, amb el pretext que en un poble isolat es diu *penella* com a variant de *rat-penat*, d'on una absurda etimologia PENNA 'ploma' (!). És clar que es tracta de la curvatura de les gamelles, anomenades *panda* per Tibul.⁵

Pel que fa a l'essència del mot ll. PANDUS, -A, -UM, 'convex', 'encorbat', ens pot bastar quasi del tot atènyer-nos al que en diuen el *DCEC/DECH* (PANDO) i els diccs. llatins, amb el valuós complement de Walde-H. i Ernout-M. En resum es constata el que podríem dir-ne un mot no-clàssic, d'ús documentat en molts autors escadussers, però des dels més antics fins als més tardans (des d'Enni i Varró fins a Chiron): comptar amb derivar-lo del verb clàssic i amplament productiu *pandere* 'estendre, desplegar, separar' és refiar-se d'una afinat semàntica ben vaga i forçada (tampoc no va gaire llis morfològicament); Walde-H. sembla insinuar-hi reserves, en al·legar que era l'opinió dels antics, i obrir article a part de *pandere*, dintre el seu llibre agrupador; en especial ens crida l'atenció el fet, subratllat per Wölfflin (*ALLG* I, 10 i 329-43), que des de Sèneca, primer prosista que l'usa, el mot només es trobi en escriptors hispano-llatins (n'hi ha de més antics, i de pertot, però en aquells és només com a mot poètic): i això coincideix amb el fet que en romànic solament s'ha perpetuat en les tres llengües hispàniques (una excepció només en un parlar del S. d'Itàlia, i encara, essent allà, podria ser hispanisme).

Afegim-hi unes dades i suggeriments de Tovar: 45 «Wölfflin --- defensava que el uso por Séneca de la palabra *pandus* era en sus tragedias una continuación del empleo de esta voz poética, admitida desde Ennio (*pandam* --- *carinam*, *Annales*, v. 560); Plauto *Men.*, 832, *pandiculans*;⁶ y Lucilio hasta Tibulo, que en su famoso elogio de la vida del campo llama *panda* a los yugos de los bueyes (I, 10.46) --- Pero, por una vez en prosa (*fragm. de Matr.*, 62H), el filósofo habla de un hombre muy feo, que entre otras tachas tenía la de ser *re-pandis cruribus*, es decir 'patizambo', de piernas que se *pandeban* --- Séneca, piensa Wölfflin, se puede suponer que conocía la arcaica voz de su tierra natal» (*Disc. Recepción R. Ac. Esp.*, 1968, 35).

En suma es pensa en la fórmula ben acceptada de l'arcaisme del llatí hispànic; i no sols fóra imprudent negar-ho sinó que no hi ha res a dir. Però encara fóra